

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Упоказано роль педагогічного спілкування в успішному виконанні системою освіти свого призначення. Розкрито характерні особливості цього спілкування в умовах реформування освіти. Наведено загальну структуру і основні функції педагогічного спілкування. Сформульовано вимоги, які допомагають забезпечити його ефективність.

Ключові слова: педагогічне спілкування, система освіти, культура, толерантність, функції педагогічного спілкування.

АННОТАЦИЯ

Показана роль педагогического общения в успешном выполнении системой образования своего предназначения. Раскрыты характерные особенности этого общения в условиях реформирования образования. Приведена общая структура и основные функции педагогического общения. Сформулированы требования, которые помогают обеспечить его эффективность.

Ключевые слова: педагогическое общение, система образования, культура, толерантность, функции педагогического общения.

SUMMARY

The role of teacher communication in the successful implementation of the education system their destination. Revealed characteristics of communication in terms of reforming education. Shows the general structure and basic functions of pedagogical communication. The requirements, which help ensure its effectiveness.

Keywords: pedagogical communication, education system, culture, tolerance, pedagogical communication function.

Система освіти сучасної України безперервно розвивається, і для неї характерними рисами є постійне відновлення й саморозвиток. Стратегічним завданням у реформуванні національної системи освіти України виступає розвиток особистості – високоосвіченої, інноваційної, творчої, патріотичної, комунікативної, здатної на адекватні відповіді викликам нашого складного й суперечливого часу. Сьогодні мисляча людина зобов'язана спостерігати, аналізувати, вносити пропозиції, відповідати за ухвалені рішення й уміти долати конфлікти й суперечності. А для цього вкрай необхідно, щоб їй була притаманна висока загальна і професійна культура, в тому числі й культура спілкування. Не менш важливо також, що вона мала багатокритеріальну установку на розв'язання завдань, що постають перед нею, чітко розуміла, що ніхто не може претендувати на істину в останній інстанції і жодну теорію не можна вважати універсальною і вічною.

Саме інноваційна освіта, яка скерована на формування у студента чітких світоглядних позицій, які ґрунтуються на багатокритеріальності рішень, терпимості до інакомислення й відповідальності за свої дії і поведінку, характер своїх взаємовідносин з іншими людьми покликана зберігати й розвивати творчий потенціал людини, гармонійне мислення, побудоване на поєднанні внутрішньої свободи особистості та її соціальної відповідальності, а також на толерантності й терпимості до інакомислення.

Реалізація цих підходів вимагає підвищення культури педагогічної діяльності, насамперед культури міжособистісного спілкування вчителя зі своїми учнями чи викладача вищої школи зі своїми студентами. Крім своєї основної функції – повідомленні навчальної інформації й допомоги їм у належному сприйнятті, розумінні й засвоєнні цієї інформації – педагогічне спілкування виступає потужним носієм виховного потенціалу.

Педагогічне спілкування, як і спілкування взагалі, – досить складний феномен, який потребує творчого підходу. Виходячи із логіки навчально-виховного процесу, професійне спілкування має певну структуру, яка включає такі етапи:

1) моделювання очікуваного спілкування з окремими студентами або колективом. Його здійснює педагог завчасно на основі знань особливостей фізичного і соціально-психічного розвитку особистості людини, розуміння особливостей прояву його характеру, обізнаності з рівнем розвитку колективу, передбачення можливих зустрічних дій окремого студента або всього колективу. Цей етап можна назвати прогностичним;

2) організація початкового етапу спілкування потребує швидкого залучення студента, особливо колективу, до процесу безпосередньої взаємодії. Інколи цей етап називають «комунікативною атакою». Головне, щоб організація здійснювалась через конкретну діяльність і спрямовувалась на діяльність, яка викликає у студентської молоді інтерес;

3) керівництво спілкуванням у педагогічному процесі передбачає підтримання ініціативи студентів у спілкуванні, внесення необхідних корективів, урахування соціальних умов, віку молодих людей, їхніх індивідуальних особливостей, заохочення до активного спілкування;

4) аналіз результатів спілкування має бути спрямований на зіставлення проведеної роботи з раніше визначеними завданнями, виділення і аналіз допущених помилок, обдумування шляхів і засобів подолання виявлених помилок у майбутньому.

Одним із цікавих досліджень, яке виявило роль педагогічного спілкування, є експеримент, що увійшов у історію педагогіки як «ефект Пігмаліона», описаний І. А. Зязюном зі своїми співавторами [1, с. 199]. Експеримент показав, що здатність педагога організувати спілкування стала підґрунтям продуктивної діяльності учня. Тобто педагогічне спілкування потребує від викладача спеціальної підготовки не лише для оволодіння технологією взаємодії, а й для набуття морального досвіду, педагогічної мудрості в організації стосунків із студентами під час навчального процесу.

Спілкування викладача і студентів є специфічним, тому, що за статусом вони висту-

пають з різних позицій: викладач організовує взаємодію, а студент сприймає її і включається в неї. Крім того, характер спілкування викладача із студентами визначає основні стилі його роботи. Виокремлюють авторитарний, демократичний і ліберальний стилі взаємодії. У практиці роботи викладачів вищої школи у більшій мірі спостерігається так званий змішаний стиль, у якому проглядаються елементи уже названих стилів. Проте в умовах становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, правової держави національна вища школа повинна розвиватися на засадах демократичного стилю. Такий стиль допоможе молоді стати активними співучасниками педагогічного процесу, забезпечити суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних стосунків.

Ще однією характерною особливістю педагогічного спілкування постає можливість цілеспрямованого прищеплення учням чи студентам системи життєвих цінностей. Дійсно, як упевнено стверджує О. С. Пономарьов, «саме в процесі спілкування педагога можуть знайти свій прояв його ціннісні орієнтації та ставлення до професії і до студентів, усвідомлення ним суспільної значущості своєї діяльності та особистої відповідальності за її результати» [2, с. 20]. Це вкрай важлива думка, оскільки ціннісна орієнтація є невід'ємним складником культури людини та її особистісного розвитку.

Цінності неможливо просто вивчити або прочитати. Цінності не передаються тим же шляхом, що і знання, шлях їх засвоєння пролягає, перш за все, через емоційний досвід, «пам'ять серця». Для цього потрібні сприятливі умови, які має створити під час спілкування із студентами викладач. Серед них:

- наявність широкого культурного спілкування. Особливого освітнього середовища, особливих літературних розмов (А ви дивилися? А ви читали? А ви знаєте? А ви пережили позитивні емоції?);

- свобода вибору змісту і форм навчальної діяльності;

- активна участь студентів в груповій та індивідуальній самоосвіті, освоєння досвіду спільної діяльності (сучасні форми занять, технології, майстерні, тренінги);

- увага до індивідуального стилю навчання кожного студента;

- можливість усвідомлення студентами власних досягнень;

- відтворення в навчанні особистісно-значущих для студента проблем;
- простір для реалізації діалогової позиції, пред'явлення своєї точки зору в діалозі;
- продуктивність спілкування, у якому світ кожної людини самоцінний і унікальний;
- створення атмосфери радості і творчості, тому що «вчаться не для школи, вчаться для життя» (Еразм Роттердамський) [3, с.34].

За допомогою педагогічного спілкування і в процесі його здійснення відбувається й сприяння кожному учневі чи студентові у формуванні своєї індивідуальної траєкторії професійного та особистісного розвитку. Однак як цілком справедливо підкреслюють В. Г. Кремень та його співавтори, «більшість студентів не готова самостійно здійснити такий важливий і відповідальний життєвий крок. За цих умов перед педагогом, крім звичних і традиційних функцій його діяльності, з'являється ще й завдання допомогти кожному студентові обрати індивідуальну траєкторію свого розвитку, яка б найбільшою мірою відповідала його індивідуальним творчим здібностям і можливостям і забезпечувала успішне досягнення життєвих цілей» [4, с. 240-241]. Цілком очевидно, що для ефективного виконання цього завдання треба, щоб педагогічному спілкуванню були притаманні не лише інформативність, а й теплота, людяність, сердечність. Необхідно, щоб воно викликало довіру студентів до педагога і прагнення наслідувати його культуру, життєві цілі й цінності, його моральні принципи і переконання.

У якості висновку можна зазначити, що, по-перше, педагогічне спілкування є основним засобом здійснення системою освіти своїх функцій з навчання, виховання і особистісного розвитку учнів і студентів. По-друге, підвищення культури спілкування зі студентами, поважне й доброзичливе ставлення до них і широке використання сучасних форм викладання дозволяють сподіватися на успішне виконання стратегічних завдань у реформуванні національної системи освіти України. По-третє, за допомогою педагогічного спілкування ефективно розв'язуються й складні завдання з формування системи життєвих цінностей, світоглядних позицій та моральних принципів і переконань учнів і студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.: іл.
2. Пономарьов О.С. Філософія спілкування в контексті педагогічної культури // Теорія і практика управління соціальними системами 2'2012. – С. 17-25.
3. Галицких Е.О. Диалог в образовании как способ становления толерантности: Учебно-методическое пособие / Е.О. Галицких. – М.: Академический проект, 2004. – 240 с. – («Gaudeamus»).
4. Філософія спілкування : монографія / В. Г. Кремень, Д. І. Мазоренко, С. О. Заветний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – Харків: ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2011. – 440 с.

